

Rapport 2010:10

Järnålder i Kulladal, Fjälkinge

Arkeologisk förundersökning 2009-10

Tony Björk

Rapport 2010:10

Järnålder i Kulladal, Fjälkinge

Arkeologisk förundersökning 2009-10

Tony Björk

Fornl.nr: 46
Fjälkinge 217:1, Fjälkinge socken
Kristianstads kommun
Skåne län

Sydsvensk Arkeologi AB

Kristianstad

Box 134

291 22 Kristianstad

Telefon (Regionmuseets växel): 044-13 58 00

Malmö

Box 406

20124 Malmö

www.sydsvenskarkeologi.se

© 2010 Sydsvensk Arkeologi AB

Rapport 2010:10

Omslag: Anders Edring snittar takbärande stolphål söder om vägglinjen i Hus 1. Foto
åt väster: Jan Kockum, SAB.

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket, Gävle.

Innehåll

Sammanfattning	5
Bakgrund	7
Topografi och fornlämningsmiljö	7
Tidigare undersökningar i området	8
Målsättning	8
Genomförande och metod	10
Resultat	10
Slutsatser	12
Referenser	14
Administrativa uppgifter	15
Bilaga 1 – ¹⁴C-analys	17
Bilaga 2 – Arkeobotanisk analys	18
Bilaga 3 – Fyndlista	19

Fig. 1. Skåne med Kristianstad kommun och Fjälkinge markerade.

Fig. 2. Lägeskarta över Fjälkinge med aktuellt arbete markerat med svart punkt samt registrerade fornlämningar. Fjälkinge 46 utvidgades av FMIS i enlighet med den tillagda ytan, efter förslag i slutanmälan.

Sammanfattning

I samband med tillbyggnad av förskola, nybyggnation av förrådsutrymmen, schaktning för ny utemiljö och fjärrvärmeinstallation inom den aktuella fastigheten, gjordes en arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning. Den aktuella exploateringen låg i anslutning till fornlämningarna Fjälkinge 46 och 130. Övervakningen gjordes i flera mindre etapper under hösten 2009 och våren 2010.

Totalt schaktades det av en yta om ca 800 m². Den fornlämning som berördes var järnåldersboplatsen Fjälkinge 46. I samband med arbetena påträffades rester av ett stolpburet långhus och ett antal andra anläggningar (7 härdar/härdgropar, 8 gropar, totalt 94 stolphål och en större nedgrävning - troligen rester av en skelettgrav utan bevarat skelett). Fyndmaterialet utgörs av keramik, bränd lera, slagg och träkol. Lämningarna har daterats till vendeltid-vikingatid. Fornlämningen kunde inte avgränsas åt något väderstreck.

Bakgrund

I samband med tillbyggnad av förskolan Kulladal i Fjälkinge, nybyggnation av förrådsutrymmen, schaktning för ny utemiljö och fjärrvärmeinstallation, gjordes en arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning. Den aktuella ytan ligger i anslutning till fornlämningarna Fjälkinge 46 och 130. Strax söder om exploateringsytan gjordes det en förundersökning 1981 som resulterade i en mängd lämningar från yngre järnålder, medeltid och nyare tid. Övervakningen gjordes i flera mindre etapper under hösten 2009 och våren 2010.

Topografi och fornlämningsmiljö

Fjälkinge by ligger på Kristianstadsslätten, ca 7 kilometer öster om Kristianstad. Norr om byn reser sig urbergsformationerna Fjälkinge backe (101 m.ö.h.) och Lilles backe (66 m.ö.h.) som två landmärken för alla som färdas i omgivningarna. Landskapet kring Fjälkinge består främst av åkermark med sandiga och kalkrika jordar.

Inom Fjälkinge socken finns ett stort antal kända fornlämningar. Fornlämningarna från järnålder och medeltid är främst koncentrerade till de centrala delarna av Fjälkinge by. Lämningar från bronsålder har en koncentration till socknens norra del. Boplatser och gravkonstruktioner från stenålder finns spridda i socknen.

Tidiga belägg för bosättning i Fjälkingeområdet finns i form av lösfynd, boplatser och gravar från stenålder. Bland annat finns det två gånggrifter inom nuvarande Fjälkinge by (Fjälkinge 7 och 12). Gånggriften (12) undersöktes 1927 av Folke Hansen och behandlas vidare av Bagge och Kaelas 1950 (Bagge & Kaelas 1950). Ytterligare två forskare har behandlat fornlämningen, nämligen Shanks och Tilley, som bl.a. studerat keramiken och dess rumsliga spridning vid gånggriften (Shanks & Tilley 1992:155 ff.).

Ett spektakulärt fynd från slutet av senneolitikum är fyndet av fyra bronsyxor och två guldringar som gjordes vid Lilles Backe (Oldeberg 1964:25, Vandkilde 1996). Fjälkingeringarna är bland de tidigaste guldföremålen i Sverige (Helgesson 1996).

Ett annat fynd av ädelmetaller är en myntskatt som påträffades på fastigheten Fjälkinge 9:6, alldeles i närheten av den aktuella exploateringsytan. Skatten består av en arming och 635 mynt. Mynten är präglade i Tyskland, Danmark och England mellan åren 1042-1075 (Hårdh 1976:42).

Tidigare undersökningar i området

Fjälkingeområdet har som vi har sett ett rikt och komplext sammansatt fornlämningsbestånd från hela förhistorien. Nedan kommenteras kort endast de fynd och fornlämningar som är samtida med de lämningar som dokumenterades i samband med det aktuella området.

Inom Fjälkinge by har en rad arkeologiska undersökningar utförts. En av de största utfördes centralt i byn år 1990 på fastigheterna Fjälkinge 35:60 m.fl. Undersökningen resulterade dels i en boplats med ett 59 m långt långhus daterat till folkvandringstid, dels i ett vikingatida gravfält med 121 gravar (128 gravlagda individer). Fyndmaterialet representerade i huvudsak 900-talet och dess senare hälft, men det förekom också kristna begravningar på platsen. En försiktig datering av gravfältet är 900-1050 e. kr. (Fjälkinge 18-19, Helgesson 1996). Ytterligare ett vikingatida gravfält har undersökts i Fjälkinge på fastigheten Fjälkinge 39:22 m.fl. Detta ligger ca 300 meter öster om Fjälkinge 35:60 m.fl. Sju vikingatida gravar påträffades här 1980 (Nagmer 1983:1 f.).

Det har även gjorts flera arkeologiska undersökningar av samtida bebyggelselämningar inom Fjälkinge by (Arvidsson 1986, Edring 1997; Wickberg 2004). Samtliga har resulterat i boplatslämningar i form av bl.a. grophus med ett fyndmaterial från vendeltid – tidig medeltid. Vid den enda större undersökningen av dessa, invid Fjälkinge skola, dokumenterades ett vikingatida/tidig medeltida gårdskomplex med långhus, grophus, hantverksplatser och en brunn (Edring 1997). Den nu aktuella ytan tangerades av en förundersökning och en mindre slutundersökning 1981. I samband med denna påträffades bl.a. ett grophus och lämningarna kunde dateras till vikingatid – tidig medeltid (Rosenberg 1981). Ytan som blev föremål för förundersökning kom att registreras som Fjälkinge 46 i fornminnesregistret. I själva verket är Fjälkinge 46 och 130 delar av samma fornlämningskomplex, bestående av lämningar efter byns bebyggelse m.m. från åtminstone folkvandringstid till dagens samhälle. Det kan konstateras att Fjälkinge uppenbart var en ytmässigt mycket stor by av regional betydelse redan under vendel- och vikingatid (Helgesson 1997, 2002).

Målsättning

Ärendet utgjordes av en förundersökning i form av en schaktningsövervakning, i enlighet med Länsstyrelsens beslut. Därav inskränktes målsättningen till att minimera markningrepen och att dokumentera de lämningar som framkom vid schaktningarna.

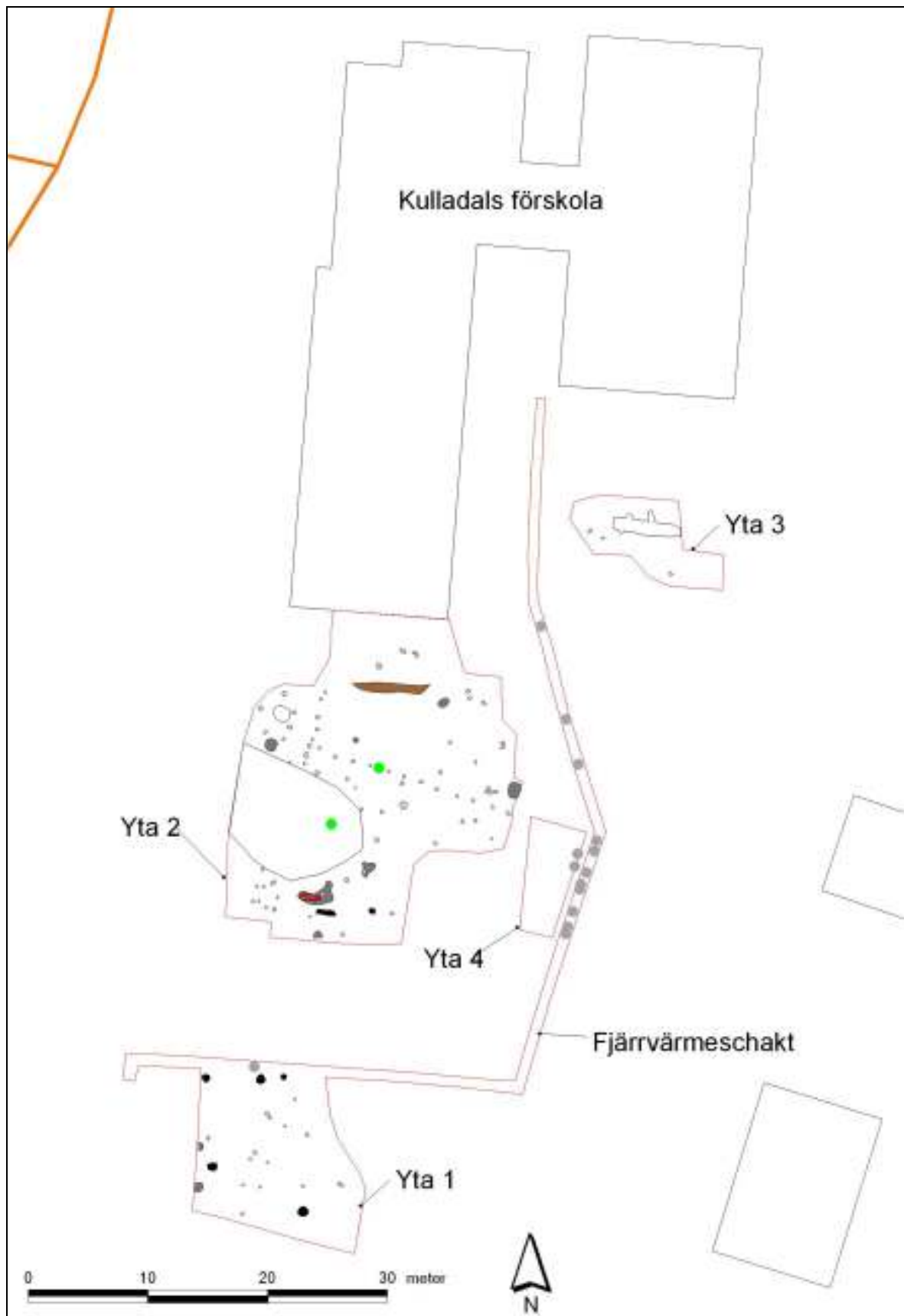

Fig. 3. Schakt och anläggningar inom den aktuella exploateringsytan. Ljusgrå = stolphål, mörkgrå = gropar, svart = härdar, brun = kulturlager, vit = sentida störning, grön = ej kontextbundna fynd från schaktning/remsning (fyndenhet). Notera att inom yta 4 schaktades endast en begränsad del i nordost ända ned till steril mark, vilket gör att anläggningsförekomsten är missvisande.

Genomförande och metod

Markarbetena vid Kulladals förskola i Fjälkinge pågick i flera mindre etapper under hösten 2009 och våren 2010. Efterhand som matjordsavbaning utfördes, deltog arkeologer från Regionmuseet Kristianstad och dokumenterade de lämningar som framkom.

Arbetet utfördes i sex små etapper, trots att det totalt sett inte var mer än ca 800 m² som schaktades av. Detta var långt ifrån optimalt, arkeologiskt sett. På sina ställen där lekytor iordningställdes schaktades inte matjorden av fullständigt och på sina ställen finns det kvar remsor av ej undersökta partier mellan de ytor som är undersökta. Fornlämningen har alltså fragmenterats hårt och det hade naturligtvis varit önskvärt att en större sammanhängande yta kunde undersökas innan exploateringarna påbörjades.

På grund av ärendets karaktär kom de inledande och avslutande etapperna (de minst omfattande arbetena) att dokumenteras med inmätning utifrån befintliga byggnader och gränser, medan övriga etapper mättes in med RTK. Samtlig dokumentation har dock samlats i ett Intrasiprojekt. De anläggningar som undersöktes genomsöktes med grävsked. Dokumentation gjordes genom inmätning i plan, med sektionsritning och digitala foton. De stolphål som undersöktes i samband med det initiala fjärrvärmeschaktet och yta 4 dokumenterades dock endast i plan, anteckningar med måttuppgifter samt med digitala foton.

Resultat

Redan det inledande fjärrvärmeschaktet visade att det fanns väl bevarade anläggningar i form av stolphål i delar av schaktet (fig. 3). Totalt schaktades det av en yta om ca 800 m². Fornlämningen kunde inte avgränsas åt något väderstreck.

I samband med arbetena påträffades rester av ett stolpburet långhus och ett antal andra anläggningar. Dessa utgjordes av 7 härdar/härdgropar, 8 gropar, totalt 94 stolphål och 1 större nedgrävning (troligen rester av en skelettgrav utan bevarat skelett).

Fyndmaterialet var överlag magert och utgörs av enstaka bitar keramik, bränd lera, slagg och träkol. En anläggning kan utifrån keramik sannolikt dateras till järnålder (AG 368) och ett par andra kan utifrån keramik respektive tegel dateras till sen historisk tid (AZ 1009 och AG 2007).

En härd som innehöll slagg i ytan och ett kompakt träkolslager i botten kunde med hjälp av ¹⁴C-analys dateras till sen vendeltid – tidig vikingatid (AH 263, bilaga 1 och 2). Detta överensstämmer

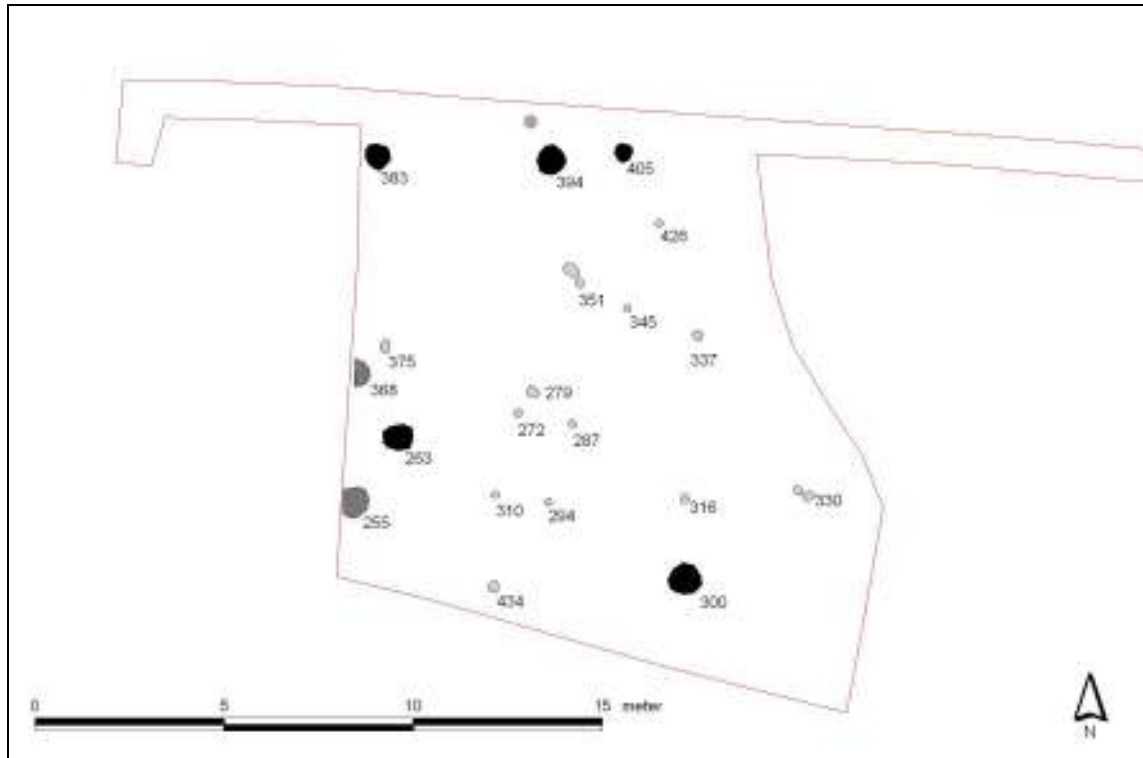

Fig. 4. Yta 1 och delar av fjärrvärmeschaktet.

Fig. 5. Härden AH 263 med fynd av slagg, från yta 1, daterad till sen vendeltid – tidig vikingatid (se bilaga 1). Foto åt väster, Tony Björk.

mycket väl med resultaten från förundersökningen 1981, strax sydväst om den nu aktuella ytan.

Inom yta 2 påträffades rester av ett stolpburet långhus som bestod av en vägglinje i form av en VNV-SSO löpande rad av stolphål längs med en 25 m lång sträcka (se foto på rapportens omslag). En fortsättning av vägglinjen påträffades med största sannolikhet i yta 4 och i fjärrvärmeschaktet (fig. 3 och 6). Några stolpar som sannolikt är rester efter den takbärande konstruktionen påträffades söder om vägglinjen. Tillsammans med stolphålen i yta 4 och i fjärrvärmeschaktet kan huset tolkas ha varit minst 25 m långt och ca 8 m brett. Bredden på huset tyder klart på att det rör sig om ett hus från perioden vendeltid – tidig medeltid (se Artursson 2005 s. 126ff). Väggstolparna hade diametrar mellan 0,18 – 0,38 m och djup av 0,10 – 0,38 m. De takbärande stolparna hade diametrar mellan 0,22 – 0,64 m och djup mellan 0,10 – 0,30 m. Möjligen har ytterligare en byggnad eller hägnad som löpt i ungefär nord-sydlig riktning anslutit till långhuset. Detta gick inte att avgöra säkert p.g.a. schaktets begränsningar och en stor, sentida störning som skar strukturen just i det parti som var framschaktat (fig. 3).

Avslutningsvis skall en större fyndtom anläggning redovisas. Det rör sig om en stor anläggning med ljus melerad fyllning, som hade enstaka tegelflis och små djurben ytligt vid framrensingen. Anläggningen var orienterad i öst-västlig riktning, 2,08 m lång, 0,88 m bred och 0,90 m djup. Mot botten av anläggningen låg en samling större stenar, framför allt mot nedgåvningens norra kant, på ett sätt som påminner om stödstenar för en kista. I övrigt var den fyndtom (fig. 7). På grund av utseendet och djupet har den tolkats som en grav, trots att den var fyndtom. Det är inte naturligtvis inte uteslutet att anläggningens funktion har varit en annan, men med tanke på dess gravlika karaktär är det väsentligt att det fästs uppmärksamhet kring liknande nedgrävningar vid framtida markgrepp i närheten av denna plats.

Slutsatser

Vid det aktuella arbetet påträffades ett antal lämningar av Fjälkinges järnåldersbebyggelse. Lämningarna var ganska hårt åtgångna av odling och sentida byggverksamhet. Trots det kunde det identifieras ett långhus som varit minst 25 m långt och ca 8 m brett. Resultaten från denna undersökning är viktiga i en långsiktig kunskapsuppbyggnad för att få bättre kunskap om den regionalt betydelsefulla orten Fjälkinges bebyggelsehistorik och storlek.

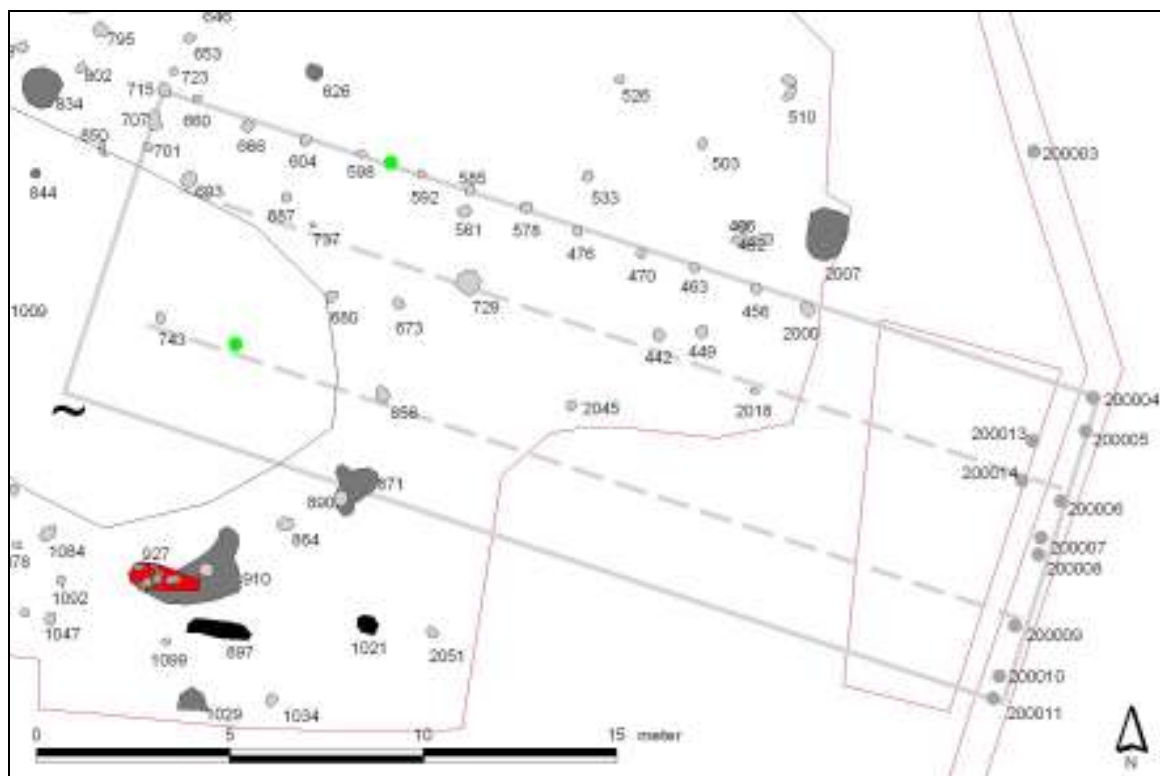

Fig. 6. Lämningarna som tolkats utgöra rester av ett stolpburet långhus (Hus 1). Heldragen linje markerar minsta möjliga utbredning av väggar och gavlar. Streckade linjer visar trolig bredd och syftlinjer för takbärande skepp.

Fig. 7. Den förmodade graven, AA 927. Foto åt väster, Anders Edring.

Referenser

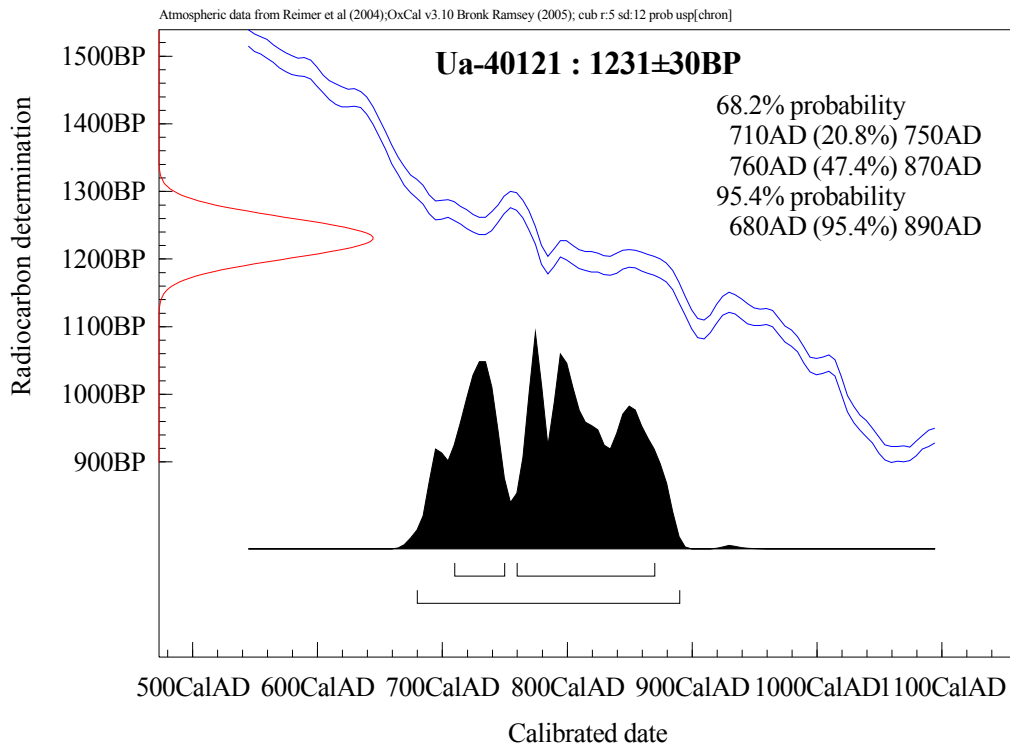
- Artursson, M. 2005. Böndernas hus. Carlie, A. (red) *Järnålder vid Öresund. Specialstudier och syntes. Band 1.* Skånska spår – arkeologi längs Västkustbanan. RAÄ UV-Syd.
- Arvidsson, E. 1986. Slutredovisning 1986-03-21 Skånes Hembygdsförbund. Kristianstad.
- Bagge, A. & Kaelas, L. 1950. *Die Funde aus Dolmen und Ganggräbern in Schonen, Schweden. I. Das härad Villands.* Stockholm.
- Edring, A. 1997. *Ett gårdskomplex från vikingatid/tidig medeltid, Fjälkinge 48:15, Skåne.* Rapport Länsmuseet i Kristianstad 1997:9.
- Helgesson, B. 1996. *Fjälkinge 35:60 m fl. Fjälkinge sn. Fornlämning 18 och 19. Skåne.* Rapport Kristianstad läns museum 1996:5. Kristianstad.
- Helgesson, B. 1997. Fjälkinge – regionalt centrum i NV Skåne. Callmer, J. & Rosengren, E. (red.) ”...gick Grendel att söka det höga huset...” *Arkeologiska källor till aristokratiska miljöer i Skandinavien under yngre järnålder.* Slöingeprojektet 1. Hallands läns museers Skriftserie No 9. Halmstad.
- Helgesson, B. 2002. *Järnålderns Skåne. Samhälle, centra och regioner.* Uppåkrastudier 5. Acta Archaeologica Lundensia series in 8° No 38. Lund.
- Hårdh, B. 1976. *Wikingenzeitliche Depotfunde aus Südschweden.* Acta Archaeologica Lundensia series in 8° minore No 6. Bonn/Lund.
- Nagmer, R. B. 1983. *Fjälkinge. Boplatzlämningar och gravar från sten- och järnålder.* RAÄ Rapport UV 1983:13. Stockholm.
- Oldeberg, A. 1974. *Die ältere Metallzeit in Schweden, I.* Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. Stockholm.
- Rosenberg, B. 1981. *Rapport över arkeologisk undersökning å Fjälkinge 9:6, Fjälkinge sn, Skåne.* Skånes Hembygdsförbund. Kristianstad.
- Shanks, M. & Tilley, C. 1992. *Re-Constructing Archaeology. Theory and Practice.* Second Edition. London.
- Vandkilde, H. 1996. *From Stone to Bronze. The Metalwork of the Late Neolithic and Earliest Bronze Age in Denmark.* Jutland Archaeological Society Publications XXXII, 1996. Aarhus.
- Wickberg, Y. 2004. *Grophus i Fjälkinge. Fjälkinge 9:20.* Rapport Regionmuseet Kristianstad 2004:23.

Administrativa uppgifter

Sydsvensk Arkeologi AB pnr:	100039 (initialt Regionmuseet Kristianstad RK43708)
Länsstyrelsen i Skåne dnr:	431-85230-08
Datum för beslut:	2009-08-21
Län:	Skåne
Kommun:	Kristianstad
Socken:	Fjälkinge
Fastighet:	Fjälkinge 217:1
Läge:	Ekonomiska kartan, blad 3E 2a
Koordinatsystem:	2,5 gon V
X koordinat:	6213815
Y koordinat:	1404355
Höjdsystem:	RT 90
Fältarbetstid:	2009-08-25 --- 2010-04-27
Antal arbetsdagar:	7 dagar
Antal arkeologtimmar:	52 tim
Antal maskintimmar :	-
Exploateringsyta:	ca 1000 m ²
Undersökt yta:	ca 800 m ²
Platschef:	Tony Björk
Personal:	Tony Björk, Anders Edring, Jan Kockum
Uppdragsgivare:	Kristianstads kommun, C4 Fastighetsteknik
Tidigare undersökningar:	Rosenberg 1981
Fynd:	Fnr 1-10 förvaras på LUHM under inv.nr. 32027
Dokumentationsmaterial:	Digital dokumentation samt 3 analoga sektionsritningar förvaras i arkivet på Regionmuseet Kristianstad
Kostnader (exkl.moms):	72 600 kr

Bilaga 1 – ¹⁴C-analys

¹⁴C-analys Uppsala universitet, Ångströmlaboratoriet, Ua-40121: 1231 ± 30 BP (AH 263)

Bilaga 2 – Arkeobotanisk analys

Analys av förkolnad växtmakrofossil och träkol från Fjälkinge 217

AH 263

Stefan Gustafsson

Oden Kulturinformation

Inledning

Ett floterat jordprov analyserades i avseende på förkolnad växtmakrofossil och träkol. Arbetet utfördes av Stefan Gustafsson på uppdrag av Sydsvensk Arkeologi AB.

Syftet med analysen var att plocka ut lämpligt material för ¹⁴C-datering och skicka det till Göran Possnert på Ångströmlaboratoriet i Uppsala.

Resultat

Fjälkinge 217:1 AH 263 P1

I provet fanns enbart träkol. Det var relativt stora och välbevarade kvistar av ek. En hel del av en kvist valdes ut till datering. Kvisten uppskattas ha en egenålder som inte överstiger 10 år. Förutom ek fanns enstaka bitar av björk och salix.

Bilaga 3 – Fyndlista

Fnr	Material	Sakord	Antal	Vikt (g)	Fragm.	Kommentar	Anl.	Fynden.
1	Keramik	Trebensgryta	1	32	x	Fot, yngre rödgods	AZ 1009	742
2	Keramik	Kärl	1	2	x	Glättad, svartoxiderad, jåå		611
3	Keramik	Kärl	1	8	x	Vittråd yta, jåå?	AG 368	
4	Bränd lera	Bränd lera	2	3	x		AG 255	
5	Flinta	Avslag/avfall	2	2	x	Kristianstadflinta	AS 200004	
6	Ben	Avfall	1	1	x	Tandemalj, djur	AG 368	
7	Ben	Avfall	24	59	x		AH 383	
8	Järn	Slagg	6	27		2 bitar reduktionsslagg?	AH 263	
9	Bränd lera	Tegel	12	68	x		AG 2007	
10	Ben	Avfall	10	39	x		AG 2007	

Träkol och/eller makrofossil tillvaratogs från A 405, AH 263, AG 368, 383, AS 548, 554, 592, 598, 680, 2000 och 200002.

Sydsvensk Arkeologi AB

Rapporter 2010

1. Vintrie Park - område C3, Bunkeflo sn, UN 2009, Kristian Brink
2. Kv. Nereus 1, Malmö, FU 2009, Joakim Frejd
3. Hedmanska gården, hus E., Malmö, FU 2010, Joakim Frejd
4. Skanör 40:3 och 40:4, Skanörs sn, FU 2010, Joakim Frejd
5. Fosie kyrka, Fosie sn, FU 2009, Per Sarnäs
6. Helsingborg, Gamla Staden 8:1, Helsingborg, FU 2010, Jan Kockum
7. Litiska analyser, på uppdrag av Blekinge Länsmuseum, Anders Högberg
8. Baggers plats, Malmö, FU 2009, Joakim Frejd
9. Stora Hammar 16:136 – ledningsarbeten, Stora Hammar sn, FU 2010, Per Sarnäs
10. Järnålder i Kulladal, Fjälkinge sn, FU 2009-2010, Tony Björk

